
ДО ЮВІЛЕЮ

АКАДЕМІКА Ф. С. АРВАТА

Г. В. Самоїленко

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології,
компаративістики та перекладу

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Багатство засіяного і зібраного інтелектуального ужинку академіка Ф. С. АРВАТА (до 90-річчя від дня народження)

Коли був живий Федір Степанович Арват, то він би сьогодні сказав: "Маємо свято". Так, він нині зібрав нас усіх, щоб згадати про керівника нашого славного університету, Людину з великої літери, визначного вченого-педагога.

Покоління тих, кому нині за 70–80–90 років – це діти війни, на долю яких випали тяжкі роки фашистської окупації, військових кривавих боїв, коли над головами дітей летіли снаряди, свистіли кулі, поруч розривалися бомби. Ми сиділи тоді в окопах, переховувалися в чагарниках, ярах, а після війни чекали своїх батьків з війни.

Саме такі лихоліття Великої Вітчизняної війни і переніс Федір Степанович Арват, бо народився 18 квітня 1928 року, в селі Олександрівка Ширяївського району на Одещині. Після визволення села треба було відбудовувати колгосп, який був розграбований фашистськими загарбниками, засівати поля зерном, відбудовувати ферми. 15–16-річним юнаком Федір Арват працював разом із жінками в полі, на фермі, пізнавши справжній смак шматка хліба. Паралельно з роботою у колгоспі він здобував знання у школі, і після її закінчення у 1947 році він отримав дозвіл голови колгоспу і поїхав до Одеси вступати до університету ім. І. Мечникова, де навчався 5 років.

Чудовий педагогічний колектив учених філологічного факультету зумів сформувати з Федора Степановича Арвата прекрасного

вчителя і науковця. В університеті він зустрів своє кохання – чарівну Нінель Миколаївну, одружився і прожив з нею довгі щасливі роки, пишаючись своїми доньками та внуками. Своєму найменшому Кості він радив: "Щоб не трапилось у твоєму житті і які б труднощі не спіткали тебе, завжди залишайся Людиною". І це було основне, що характеризувало і самого Федора Степановича.

Навчання в аспірантурі, а потім робота методистом обласно, а незабаром завідувачем відділу мови і літератури Чернівецького обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів дали можливість по-справжньому пізнати діяльність І. Франка для народу, про якого він писав дисертацію, і відчувати потребу у спілкуванні з педагогами області. За п'ять років своєї роботи він об'їздив усі школи цього гірського краю, добирався до найвіддаленіших шкіл, колектив яких радо приймав свого наставника. Це були надзвичайно плідні поїздки, під час яких Ф. С. Арват проявляв себе досвідченим педагогом, що орієнтувався не лише у філології, а і в інших предметах, а особливо він продемонстрував себе як людину, яка могла проникнутися довірою до співрозмовника і той викладав йому своє сокровенне. Він пам'ятав сотні імен вчителів, міг вільно давати їм конкретні характеристики, відзначаючи ті зернинки їх досвіду, які особливо зацікавлювали Федора Степановича.

Як доброго фахівця і прекрасну людину Ф. С. Арвата помітили і запросили на роботу до Чернівецького університету, де він захистив кандидатську дисертацію і успішно працював доцентом кафедри української мови, а також деканом філологічного факультету. Це були 60-ті – перша половина 70-х років минулого століття.

Його любили студенти, викладачі як порядного керівника, який у будь-яку хвилину міг прийти на допомогу, врятувати чи застерегти студента від репресії відповідних органів, підтримати у складній ситуації, зробити цінну пораду, а то й допомогти матеріально. Він був своїм для студентів і викладачів. І це підтверджують спогади чернівчан.

Свідченням великої поваги до Федора Степановича були проводи його до Ніжина, коли всі студенти і викладачі філологічного факультету Чернівецького університету прийшли на вокзал, щоб побажати своєму деканові щасливої дороги та успіхів на новій посаді у Ніжинському педагогічному інституті.

У березні 1976 року Ф. С. Арвата запросили до Міністерства освіти України. Розмову вів заступник міністра Володимир Михайлович Курило, якого добре знав Федір Степанович по Чернівцях і цінував як розумного, ініціативного і порядного керівника. Йшла розмова

про те, щоб Федора Степановича направити у Ніжинський педагогічний інститут на керівну роботу – спочатку проректором, а потім і ректором. Сама ситуація, яка склалася у Ніжині, потребувала і зміни керівництва і покращення атмосфери, що панували у виші. Федір Степанович сказав: "Дайте мені декілька днів на роздуми". І після розмови з заступником міністра він їде на вокзал, сідає в електричку і прямує до Ніжина. Нікому нічого не сказавши, він походив по території інституту, побував у корпусах, відвідав музей, де познайомився зі славною історією гоголівського вишу, заглянув у аудиторії і зрозумів, що цей виш він уже не віддасть нікому, це його. Недаремно ж він писав дисертацію про Гоголя, займався вивченням перекладів його творів українською мовою, зокрема І. Франком.

Тож згідно рішення колегії Міністерства освіти України від 17 березня 1976 року та відповідним наказом міністра Ф. С. Арвата було призначено на посаду проректора з навчальної роботи Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя, який є нині державним університетом, а наказом міністра освіти від 14 серпня 1978 року він став ректором цього інституту.

На цій посаді він працював 19 років, і лише хвороба змусила Федора Степановича написати заяву про звільнення у вересні 1995 р., залишаючись на посаді радника ректора.

Мені пощастило йти поруч з Федором Степановичем весь час його роботи у Ніжині, бо понад 40 років завідую кафедрою російської і зарубіжної літератури та історії культури та 20 років очолював філологічний (історико-філологічний) факультети. Із своїх багаточисельних випадків творчого спілкування зупинюсь лише на двох. Через декілька місяців після призначення Федора Степановича ректором заходжу до нього в кабінет і веду розмову про те, що 1 квітня 1979 року виповнюється 170 років від дня народження М. Гоголя. Є пропозиція провести у нас Всесоюзну гоголівську конференцію. На той час проводилися подібні конференції лише у 1952 та 1959 роках. Систематично жодна установа не займалася вивченням спадщини Гоголя. Федір Степанович загорівся цією ідеєю, підтримав це починання. Були розіслані в усі університети та педагогічні інститути Радянського Союзу запрошення. І на конференцію приїхало понад 150 вчених з усіх союзних та автономних республік. Це було дуже пам'ятне й незабутнє зібрання науковців, що цікавилися творчістю Гоголя. Федір Степанович виступив з полум'яною промовою. Він радів разом з нами цьому успіхові. Саме з цього часу і починається відродження гоголезнавства у Ніжинській вищій школі.

Він підтримав фінансово випуски матеріалів гоголівських конференцій, які проходили через кожні два роки, оплачував лекції вчених Москви, Ленінграда, Києва, які читали їх про творчість Гоголя. Були надруковані десятки монографій, захищено декілька дисертацій на гоголівську тематику нашими аспірантами. І постало питання про заснування у Ніжині Гоголезнавчого центру. Федір Степанович не лише підтримав цю ідею, але дав розпорядження директору бібліотеки виділити приміщення, сформувавши спеціальний гоголівський фонд, виділив відповідні кошти. Сьогодні цей Гоголівський центр, який очолює проф. П. В. Михед, відомий у усьому світі.

Надзвичайною особливістю Федора Степановича було уміння слухати співрозмовника, на льоту схоплювати ідею і оцінювати її, практично роздумуючи, як її можна втілити в життя. Він, звичайно, проявляв і самостійність, як ректор, ініціативу і за його пропозиціями було багато чого зроблено в інституті. Але він умів підтримати ініціативу. Сьогодні ми сказали б, що він був прекрасним менеджером.

Пам'ятаю, як восени 1988 року пройшли вперше в інституті вибори декана філологічного факультету. Це був вже мій другий термін. Але, порівнюючи з попереднім, у цей час було уже інше бачення перспектив. Приходжу до Федора Степановича, а до нього можна було зайти будь-коли і в будь-який час, і ділюся ідеєю відкриття нової спеціальності та спеціалізації і відтворення традицій дореволюційного історико-філологічного інституту. Федір Степанович уважно слухав, а потім сказав: "Філологічний факультет на сьогодні має такий викладацький склад, який зможе забезпечити реформований навчальний процес. Готуйте документацію". Були створені нові навчальні плани, відкриті нові спеціалізації "українська мова, література і історія", "російська мова, література і історія", "російська мова, література і художня культура", спеціальності "історія і народознавство", "історія і право". Відбулися набори, прийшло багато абітурієнтів, на факультеті навчалося 1516 студентів. Створені були 4 нові кафедри, відкрита аспірантура, заснований науковий збірник "Література та культура Полісся", працювало 3 студентські театри, відкриті іменні аудиторії тощо. Знайшли вихід і з поповненням педагогічних кадрів. У той час ректор Київського університету ім. Тараса Шевченка відправляв багатьох професорів і доцентів на пенсію, а ми їх запросили до нашого інституту, бо це були досвідчені науковці і педагоги, з багатим досвідом.

У 1990 році філологічний факультет був перейменований на історико-філологічний. Об'єдналася філологія, історія і культура. Готували прекрасних учителів, яких охоче брали навіть у школи

столиці. Історико-філологічний – це було унікальне явище в історії вишу. З усього, що я перерахував, є значна частина душі, знань і організаторських передбачень ректора Ф. С. Арвата.

Це лише два випадки. І кожен факультет може назвати свої досягнення, до яких був причетний ректор Ф. С. Арват, який підтримував деканів О. Я. Ростовського, І. І. Кочергу, В. О. Аніщенко, О. І. Близнюка і свого вірного помічника прекрасного багаторічного першого проректора П. М. Никоненка, керівника, який досить багато зробив добра для Ніжинського вишу.

Без підтримки Ф. С. Арвата не з'явилася б на фізико-математичному факультеті спеціальність "інформатика", телескоп, на природничому – спеціальність "географія", чудовий куточок природи, створений зав. каф. ботаніки проф. І. І. Гордієнком між старим і новим корпусами, а факультет англійської мови – не став би факультетом іноземних мов, як і факультет музично-педагогічний – факультетом культури і мистецтв зі своїм знаменитим камерним хором "Світич" та хореографічними колективами, університет допоміжних професій.

Федір Степанович підтримував молодих і досвідчених науковців. Саме, завдячуючи йому, у 1988–1994 роках відбувся перший науковий прорив в університеті, пов'язаний зі щорічним захистом 6 докторських дисертацій. Він створив і підґрунтя до другого наступного наукового прориву. Він подавав приклад іншим як академік Академії педагогічних наук України і підтримував кафедру педагогіки у виданні фундаментальних педагогічних праць.

Куди не глянь – скрізь сліди Ф. С. Арвата: два пам'ятники біля корпусів університету – "Вчительці" та "Іллі Безбородьку", 9-поверховий студентський гуртожиток, малосімейний будинок для викладачів, база відпочинку в Ядутах "Лісове озеро", іменні аудиторії і музеї факультетів, музей рідкісної книги у бібліотеці, переобладнаний зоологічний музей, збагачена розписами худ. Кріпа Гоголівська аудиторія, відкрита лабораторія друку і тому подібне.

Він любив студентів, поважав викладачів. До кожного із нас проявляв людяність, толерантність, повагу.

Із моєї промови виходить, що Федір Степанович ідеальний керівник, бездоганна у всьому людина. Ні, як і кожен із нас, він міг помилятися, бо був керівником свого історичного часу, щось не врахувати, в чомусь не поступитися. Але він не любив конфліктів, обминав їх і не допускав, щоб вони розгоралися в колективах. Він знав про всіх все, бо свій робочий день розпочинав з обходу всіх факультетів, кафедр, підрозділів, господарського двору. Відбувався постійний контакт з людьми.

Тому цього керівника ми оцінюємо по його справах, по відношенню до людей. А хто з ним працював, його оцінюють високо, про що свідчать навіть заголовки їх спогадів: "Людина з великої літери", "З людьми і для людей", "Образ світлої людини", "З почуттям любові та вдячності", "Студентський батько", "Про мудрість і душевну щедрість академіка Ф. С. Арвата", "Ректор-реформатор", "Людина, яка сформувала нове обличчя вузу", "Людина, що дарувала крила", "Учитель учителів", "Унікальний у своїй людській і душевній красі", "Людяний, чесний, безкорисливий" та ін.

Думаю, що ці заголовки спогадів ще раз підтверджують ту позитивну оцінку Ф. С. Арвата, яку він заслужив. Він любив свою роботу і повністю творчо віддавав їй усього себе, залучаючи неординарні ділові й організаторські здібності. Він був рішучим, коли слід було відстоювати інтереси інституту.

Він був світлою, щедрою, мудрою людиною, з прекрасним почуттям гумору.

З іменем Ф. С. Арвата пов'язана ціла епоха життя Ніжинської вищої школи.

І нам залишається одне: продовжувати використовувати кращі здобутки, здійснені Ф. С. Арватом, збагачувати їх, прославляти наш славний гоголівський виш своєю творчою працею на благо нашої Вітчизни.